Сборник съдебна практика

ЗАКЛЮЧЕНИЕ НА ГЕНЕРАЛНИЯ АДВОКАТ
M. SZPUNAR
представено на 12 април 2018 година [1]

Дело C-335/17

Нели Вълчева
срещу
Георгиос Бабанаракис

(Преюдициално запитване, отправено от Върховен касационен съд, България)

„Преюдициално запитване — Съдебно сътрудничество по граждански дела — Регламент (ЕО) № 2201/2003 — Приложно поле — Понятие за право на лични отношения — Приложимост по отношение на бабата и дядото“

I. Въведение

1. Баба желае да упражнява право на лични отношения с внука си. Попада ли в приложното поле на Регламент (ЕО) № 2201/2003 [2] дело с предмет такова искане? Такъв е по същество поставеният от Върховния касационен съд (България) въпрос.

2. Настоящото дело дава възможност на Съда да се произнесе за първи път относно прилагането на Регламент № 2201/2003 по отношение на искане за право на лични отношения от бабата и дядото, за да се установи дали юрисдикцията, компетентна да се произнесе относно реда и условията за упражняване на такова право, трябва да се определи въз основа на посочения регламент или въз основа на нормите на международното частно право на държавите членки. Този регламент признава компетентността на юрисдикциите по обичайното местопребиваване на детето, като се основава по-специално на критерия на близостта. Ето защо целта на последващия анализ е да определи юрисдикцията, компетентна в областта на правото на лични отношения, без да разглежда съображения от материалноправно естество.

3. Преди всичко следва да се отбележи, че това дело не може да се анализира, без да се засегне един основен въпрос: въпросът за значението, което има за дадено дете поддържането на лични отношения с неговите баба и дядо, доколкото тези контакти не противоречат на неговия интерес. Следователно Регламент № 2201/2003 в областта на родителската отговорност в настоящия момент трябва да се тълкува през призмата на принципа за предимство на висшия интерес на детето.

1 Език на оригиналния текст: френски.

2 Регламент на Съвета от 27 ноември 2003 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по брачни дела и делата, свързани с родителската отговорност, с който се отменя Регламент (ЕО) № 1347/2000 (ОВ L 338, 2003 г., стр. 1; Специално издание на български език, 2007 г., глава 19, том 6, стр. 183 и поправка в ОВ L 99, 2016 г., стр. 34).

II. Правна уредба

A. Правото на Съюза

1. Хартата

4. Съгласно член 7 от Хартата на основните права на Европейския съюз (наричана по-нататък „Хартата“), озаглавен „Зачитане на личния и семейния живот“:

„Всеки има право на зачитане на неговия личен и семеен живот, на неговото жилище и тайната на неговите съобщения“.

5. В член 24, параграф 2 от Хартата се посочва, че „[п]ри всички действия, които се предприемат от публичните власти или частни институции по отношение на децата, висшият интерес на детето трябва да бъде от първостепенно значение“.

2. Регламент № 2201/2003

6. От съображение 2 от Регламент № 2201/2003 е видно, че „[Е]вропейският съвет в Тампере одобри принципа на взаимното признаване на съдебните решения като крайъгълен камък за създаването на действително пространство на правосъдие и определи [правото на лични отношения] като свой приоритет“.

7. Съгласно съображение 5 от този регламент, „[з]а да се гарантира равенството на всички деца, настоящият регламент обхваща всички решения относно родителската отговорност, включително мерките за защита на детето, независимо от каквато и да е връзка с брачното производство“.

8. Съображение 12 от посочения регламент гласи, че „[о]снованията за определяне на компетентността по делата за родителската отговорност, създадени с настоящото решение, са оформени в светлината на най-добрия интерес на детето и особено на критерия на близостта. Това означава, че компетентността на първо място трябва да се отнася към държавата членка на обичайното пребиваване на детето, освен в няко[и] случаи на промяна на пребиваването на детето [или] по силата на споразумения между носителите на родителската отговорност“.

9. Що се отнася до приложното поле на Регламент № 2201/2003, член 1 от този регламент гласи:

„1. Настоящият регламент се прилага, независимо от характера на съда или правораздавателния орган, по граждански дела, отнасящи се до:

а) развод, законна раздяла или обявяването на нищожността на брака;

б) определяне, упражняване, делегиране, ограничаване или лишаване от родителската отговорност.

2. В делата по смисъла на параграф 1, буква б) може, по-специално, да се разглежда:

а) правото на упражняване на родителски права и правото на лични отношения;

[…]“.

10. Що се отнася до определенията, член 2, точки 1, 7, 8, 9 и 10 от този регламент предвижда:

„1) „съд“ всеки орган в държавите членки, който разполага с компетентност по делата, които попадат в обхвата на настоящия регламент по смисъла на член 1;

[…]

7) „родителска отговорност“ всички права и задължения, отнасящи се до лицето или имуществото на детето, които са предоставени на физическо или юридическо лице по силата на решение, на закона или по силата на споразумение, имащо еднакъв правен ефект. Терминът включва правото на упражняване на родителски права и правото на лични отношения с детето;

8) „носител на родителска отговорност“ всяко лице, което отговаря за детето;

9) „право на упражняване на родителски права“ правата и задълженията за полагане на грижа за личността на детето, и по специално на правото да се определи мястото на пребиваване на детето;

10) „право на лични отношения“ […] по специално […] правото да се води детето на място, различно от неговото или нейното обичайно пребиваване за ограничен период от време“.

11. Що се отнася до общата компетентност, член 8 от посочения регламент гласи следното:

„1. Съдилищата на държава членка са компетентни по делата, свързани с родителската отговорност за детето, ако детето има обичайно местопребиваване в тази държава членка по времето, когато съдът е сезиран.

2. Параграф 1 се прилага при спазването на условията на членове 9, 10 и 12“.

Б. Българското право

12. Що се отнася до правото на лични отношения на членовете на семейството, член 128 от Семейния кодекс гласи:

„(1) Дядото и бабата могат да поискат от районния съд по настоящия адрес на детето да определи мерки за лични отношения с него, ако това е в интерес на детето. Това право има и детето.

(2) Съдът прилага съответно член 59, алинеи 8 и 9.

(3) Ако родителят, на когото съдът е определил режим на лични отношения с детето, временно не е в състояние да го упражнява поради отсъствие или заболяване, този режим може да се осъществява от бабата и дядото на детето“.

13. Законът за лицата и семейството (ДВ, бр. 182 от 9 август 1949 г., в изменената си редакция, публикувана в ДВ, бр. 120 от 29 декември 2002 г.) предвижда в член 4:

„Лицата от 14 години до навършване на 18-годишна възраст са непълнолетни.

Те извършват правни действия със съгласието на техните родители или попечители, но те могат сами да сключват обикновени дребни сделки за задоволяване на текущите им нужди и да разполагат с това, което са придобили със своя труд“.

III. Обстоятелства в основата на спора в главното производство, преюдициалният въпрос и производството пред Съда

14. Г-жа Нели Вълчева е майка на г-жа Мариана Колева и баба на Христос Бабанаракис, роден на 8 април 2002 г. от брака на г-жа Колева с г-н Георгиос Бабанаракис. Този брак е прекратен от гръцки съд, който предоставя упражняването на родителските права по отношение на Христос Бабанаракис на неговия баща. Гръцкият съдия определя реда и условията за упражняване на правото на лични отношения между майката и детето, които включват контакти чрез интернет и по телефона, както и лични срещи в Гърция за няколко часа, един път месечно.

15. След като посочва, че за нея е невъзможно да поддържа пълноценен контакт с внука си и безуспешно търси съдействие от гръцките органи, г-жа Вълчева иска от районния съд, на основание член 128 от Семейния кодекс, да определи режима на лични отношения между нея и непълнолетния ѝ внук. Тя иска да ѝ бъде предоставена възможност да го вижда редовно един уикенд всеки месец, както и той да ѝ гостува две или три седмици през ваканциите, два пъти годишно.

16. Районният съд приема, че не е компетентен да разгледа искането на г-жа Вълчева. Окръжен съд Бургас потвърждава като въззивна инстанция решението на първоинстанционния съд, като се основава на Регламент № 2201/2003. Той постановява, че този регламент се прилага за дела относно правото на лични отношения на детето с разширен семеен кръг, включващ бабата и дядото, и че по силата на член 8 от този регламент компетентни са съдилищата на държавата членка, в която детето има обичайно местопребиваване по времето, когато те са сезирани, а именно гръцките съдилища.

17. Г-жа Вълчева подава касационна жалба до Върховния касационен съд. Този съд посочва, че е склонен да възприеме становището на въззивната инстанция, но добавя, че е от съществено значение да се установи дали Регламент № 2201/2003 се прилага за правото на бабата и дядото на лични отношения, за да се определи компетентната юрисдикция.

18. При тези обстоятелства, със съдебен акт от 29 май 2017 г., постъпил в секретариата на Съда на 6 юни 2017 г., Върховният касационен съд решава да спре производството и да постави на Съда следния въпрос:

„Следва ли понятието „право на лични отношения“, използвано в член 1, параграф 2, буква а) и член 2, точка 10 от Регламент № 2201/2003 […], да се тълкува като приложимо не само за отношенията родители—деца, но и за отношенията с други близки, различни от родителите, а именно баба и дядо?“.

19. Заинтересованите страни са уведомени за преюдициалното запитване на 6 юли 2017 г. Второ уведомление за това запитване е изпратено на ответника в главното производство на 15 септември 2017 г. На заинтересованите страни е предоставен срок за представяне на писмени становища, който изтича между 18 септември и 4 декември 2017 г. При това уведомяване запитващата юрисдикция и посочените страни са информирани за решението на Съда да разгледа настоящото преюдициално запитване с предимство в съответствие с член 53, параграф 3 от Процедурния правилник на Съда.

20. Писмени становища представят Чешката република и Европейската комисия. Тъй като никоя от заинтересованите страни не прави искане за това, Съдът решава да се произнесе, без да провежда заседание за изслушване на устните състезания.

IV. Анализ

21. В разглеждания случай в главното производство г-жа Вълчева, българска гражданка, е баба по майчина линия на малолетно дете, родено на 8 април 2002 г.[3]. От прекратяването на брака на родителите му детето е с обичайно местопребиваване в Гърция — при своя баща, гръцки гражданин. Неговата баба желае да получи право на лични отношения с внука си.

22. Доколкото обаче, според обясненията на запитващата юрисдикция, упражняването на родителските права по отношение на детето е предоставено на неговия баща, а майката има само право на лични отношения, се поставя въпросът дали баба или дядо, които желаят да поддържат лични отношения с внука си, могат да се позоват на основанията за определяне на компетентността на Регламент № 2201/2003, за да поискат право на лични отношения.

A. Общи съображения

23. Струва ми се, че е уместно, преди да пристъпя към разглеждане на преюдициалния въпрос, да изложа някои общи съображения, които ще позволят да се определи контекстът, в който се вписва Регламент № 2201/2003. Тези съображения се отнасят до отражението на европейската интеграция върху компетентността на Съюза в областта на международното частно право, социално-икономическия контекст на този регламент и предимството на висшия интерес на детето.

1. Европейската интеграция и международното частно право

24. От публикуването на обяснителния доклад относно Брюкселската конвенция от 28 май 1998 г.[4] са изминали почти 20 години. В този доклад с основание се посочваше необходимостта проблемите, които се поставят в семейното право, да бъдат разглеждани от гледна точка на европейската интеграция. Всъщност през 90-те години въпросът за „комунитаризацията“ на частното право заема значителна част от академичните програми, изследователските проекти и лекциите в университетите[5]. В курсовете, изнасяни в Хагската академията по международно право[6], се показва особен интерес към резултатите от тази дискусия и се изследва отражението на „общностните“ норми върху международното частно право и последиците от европейската интеграция за неговото развитие.

3 Запитващата юрисдикция уточнява, че българското право прави разграничение между „малолетните“ лица — които са на възраст под 14 години и „непълнолетните“ лица — които са на възраст между 14 и 18 години (които са ограничено дееспособни). Следва да се уточни във връзка с това, че Регламент № 2201/2003 се прилага по отношение на всички „деца“ без разлика и в него не е установена никаква възрастова граница. Съгласно доктрината, „[п]ри това мълчание и при липсата на самостоятелно общностно определение на понятието „дете“ ще трябва да се вземе предвид националното право, за да се установи до каква възраст съответното лице е дете“, вж. *Corneloup*, S. Les règles de compétence relatives à la responsabilité parentale. — Le nouveau droit communautaire du divorce et de la responsabilité parentale, actes du colloque organisé les 7 et 8 avril 2005 par le Centre de droit de la famille de l'université Lyon III, Dalloz, 2005, p. 69—84.

4 Акт на Съвета от 28 май 1998 година за съставяне на основание член K.3 от Договора за Европейския съюз на Конвенция за компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по брачни дела (ОВ C 221, 1998 г., стр. 1; Специално издание на български език, 2007 г., глава 19, том 11, стр. 263, наричана по-нататък „Брюкселската конвенция от 1998 г.“). Обяснителен доклад относно Конвенцията, съставена на основание член K.3 от Договора за Европейския съюз, относно компетентността и признаването и изпълнението на съдебни решения по брачни дела, изготвен от Alegría Borrás, професор по международно частно право в университета в Барселона (ОВ C 221, 1998 г., стр. 27, наричан по-нататък „докладът „Borrás“).

5 Вж. по-специално *Von Hoffman*, B. (ed) European Private International Law, Nijmegen, 1998, p. 13—37; *Kohler*, Ch. Interrogations sur les sources du droit international privé européen après le Traité d'Amsterdam. — Revue critique de droit international privé, 1/1999, p. 1.

6 Вж. по-специално *Struycken*, A. V. M. Les conséquences de l'intégration européenne sur le développement du droit international privé. — Recueil des cours, tome 232, 1992, p. 256—383; *Fallon*, M. Les conflits de lois et de juridictions dans un espace économique intégré. L'expérience de la Communauté européenne. — Recueil des cours, tome 253, 1995, p. 9—290, и *Borrás*, A. Le droit international privé communautaire: réalités, problèmes et perspectives d'avenir. — Recueil des cours, tome 317, 2005, p. 313—516.

25. От това следва по-специално, че развитието на Съюза и на неговите цели е имало действително отражение върху собствената му компетентност в областта на международното частно право. Всъщност, като се има предвид първоначалната цел за създаване на общ пазар, в началото европейското международно частно право има много ограничено значение, но то нараства с въвеждането на втора цел, а именно европейското гражданство, което позволява на Съюза да надхвърли границите на обикновена икономическа интеграция, за да се насочи към Европа на гражданите[7]. Освен това, след Договора от Амстердам, трета цел допринася за напредъка на европейския проект: прогласяването на пространство на свобода, сигурност и правосъдие, което гарантира свободното движение на хора, като урежда нарастващата мобилност на гражданите и придава съдържание на това европейско гражданство[8], по-специално с правото на достъп до правосъдие[9]. Що се отнася до това право, което е решаващо за прилагането на други процесуални и основни права, според мен е очевидно, че за да може процесът на европейска интеграция да е в определена степен реален за гражданите на Съюза, от основно значение е да могат да бъдат постигнати „бързи и конкретни резултати“ в области като признаването и изпълнението на съдебните решения[10].

26. Такъв е контекстът, в който като цяло се вписват нормите на европейското международно частно право, и по-специално нормите на Регламент № 2201/2003 относно компетентността, признаването и изпълнението, свързани с родителската отговорност.

2. Развитието на обществото и Регламент № 2201/2003

27. Бих искал също да посоча въздействието, което имат измененията, засегнали обществото през последните десетилетия, върху приложното поле на законодателството на Съюза, свързано с родителската отговорност. Това ще позволи да се определи по-добре контекстът на Регламент № 2201/2003 с оглед на анализа на поставения от запитващата юрисдикция въпрос.

28. Що се отнася, на първо място, до развитието на обществото в рамките на Съюза (и изобщо на западното общество), следва да се посочи, от една страна, че свързаните с глобализацията икономически промени водят до значителни изменения в трудовите правоотношения, в резултат на които по-специално се наблюдава явление, при което има разделяне на мястото на обичайното пребиваване и местоработата. Обичайно за част от гражданите на Съюза е да са установени в една държава членка и да работят в друга държава членка. Положението обаче се усложнява, когато граждани, установени в дадена държава членка, са командировани в трета страна за сметка на дружество, установено в друга държава членка. Тези промени имат съществено отражение и върху семейния живот на гражданите на Съюза.

7 Вж. в този смисъл Borrás, A., op.cit., p. 333—369. Вж. също доклада „Borrás“, стр. 28: „Европейската интеграция първоначално е главно икономически процес и поради това въведените правни инструменти имат за цел да служат за този вид интеграция. През последните години обаче настъпват сериозни промени и към настоящия момент, извън икономическия си аспект, интеграцията постепенно и все по-дълбоко засяга живота на европейските граждани“.

8 Съображение 1 от Регламент № 2201/2003 припомня тази цел на Съюза, както следва: „[Е]вропейската общност си поставя за цел създаването на пространство на свобода, сигурност и правосъдие, в ко[е]то свободното движение на хора се гарантира“.

9 Що се отнася до достъпа на децата до правосъдие, и по-специално правото да поддържат контакти с двамата родители при трансгранични спорове, е особено важна Директивата за достъпа до правосъдие. Директива 2003/8/ЕО на Съвета от 27 януари 2003 година за подобряване на достъпа до правосъдие при презгранични спорове чрез установяването на минимални общи правила за правната помощ при такива спорове (ОВ L 26, 2003 г., стр. 41; Специално издание на български език, 2007 г., глава 19, том 6, стр. 41).

10 Вж. в този смисъл Borrás, A., op.cit., стр. 369. Вж. също, *Lagarde*, P. En guise de synthèse. Quelle architecture pour un code européen de droit international privé. — In: Fallon, M., Lagarde, P. et Poillot-Peruzzetto, S. (eds.), Peter Lang, 2011, p. 365—388, p. 366: „[о]т гледна точка на международното частно право това означава, че планираният кодекс вече не трябва да се ограничава до норми, гарантиращи упражняването на четирите големи свободи на Учредителния договор в икономическата област. Той трябва да осигури на европейския гражданин не само свободно движение в рамките на Съюза за нуждите на икономическата му дейност, но също така и всички гаранции за сигурност и правосъдие, когато той се придвижва в Съюза, независимо от целта на това придвижване“.

29. От друга страна, в социално-културен план толкова дълбоки изменения се отразяват на начина на живот на гражданите. Феноменът на семействата, чиито членове (родители и деца) имат двойно гражданство или различно гражданство (което е тясно свързано със свободното движение на хора и по-общо с глобализацията), разнообразието на формите на съюз и на съвместен живот, различни от брака, по-специално гражданският пакт за солидарност (гражданското партньорство), новите форми на семейни структури, по-специално семействата с един родител, семействата с деца от предходни бракове или хомосексуалните семейства, и новите форми на родителство по отношение на деца, родени от предходен съюз, родени чрез асистирана репродукция или осиновени деца, са само няколко примера. Ето защо разнообразните семейни структури са реалност в съвременното общество. Някои от тези явления не са наистина нови, но от 60-те години насам измененията се ускоряват и развиват експоненциално. Тези икономически и социално-културни изменения, чиито разнообразни последици за живота на гражданите се налагат с постоянно темпо, предполагат в определени случаи да се преразгледат постулатите, които са в основата на правните системи, и съдържанието на техните норми и налагат приспособяване на правото, и по-специално на правото на Съюза (включително на европейското международно частно право).

30. На второ място, във връзка по-специално с начина, по който развитието на обществото се отразява върху Регламент № 2201/2003, се налага изводът, че що се отнася до споровете относно деца, обхватът на този регламент е разширен значително в сравнение с Брюкселската конвенция от 1998 г.[11] и с Регламент № 1347/2000[12]. Всъщност, докато Регламент № 1347/2000 урежда единствено гражданските производства относно родителската отговорност по отношение на общите деца на съпрузите във връзка с производствата за прекратяване (развод и унищожаване) на брачната връзка или законната раздяла на съпрузите[13], Регламент № 2201/2003 вече обхваща, независимо от характера на съда или правораздавателния орган, „всички спорове“, свързани с родителската отговорност. Всъщност, за да гарантира равенството на „всички деца“ без разлика, този регламент се прилага за положението на децата от по-ранна връзка и за извънбрачните деца, независимо дали родителската отговорност се упражнява от родителите или от трето лице, като се държи сметка и за семействата с деца от предходни бракове.

31. Все пак, въпреки усилията на законодателя на Съюза да приспособи законодателството в областта на родителската отговорност към развитието на обществото, това развитие следва много по-бързо темпо от процеса на приспособяване на законодателството и е безспорно, че продължават да съществуват някои „неосветени зони“, за които законодателството не предоставя изричен отговор. Делото в главното производство е пример за тези неосветени зони, създадени от развитието на обществото, що се отнася по-специално до личните отношения на детето с други лица, с които то е свързано с правни или фактически „семейни“ връзки (като бившия съпруг на един от родителите, братята и сестрите на детето, бабата и

11 Тази конвенция никога не влиза в сила, тъй като е заменена от Регламент (ЕО) № 1347/2000 на Съвета от 29 май 2000 година относно компетентността, признаването и изпълнението на решенията по брачни дела и делата, свързани с родителската отговорност за децата на двамата съпрузи (ОВ L 160, 2000 г., стр. 19) в резултат на „комунитаризацията“ на съдебното сътрудничество по граждански дела, осъществено чрез преместването на относимата глава от бившия трети стълб към първия стълб (трета част, дял IV от Договора ЕО) с влизането в сила на Договора от Амстердам на 1 май 1999 г.

12 Още от приемането на Регламент № 1347/2000 се смята, че неговото приложно поле е много ограничено. Относно положителните и отрицателните страни на този регламент вж. *Borrás*, A. Le règlement n° 1347/2000 sur la compétence, la reconnaissance et l'exécution des décisions en matière matrimoniale et en matière de responsabilité parentale des enfants communs. — Petites affiches, 248/2002, p. 12. „Хаотичната поредица от съпоставени текстове единствено в областта на раздялата и родителската отговорност“ се обяснява по-специално със съществуващото разнообразие в националните традиции, които са по-ясно изразени и по-деликатни отколкото в имуществената сфера, вж. *Ancel*, B. et *Muir Watt*, H. L'intérêt supérieur de l'enfant dans le concert des juridictions: le règlement Bruxelles II bis. — Revue critique de droit international privé, 2005, № 94 (4), p. 569—586.

13 С други думи, Регламент № 1347/2000 не се прилага нито към родените извън брака в криза деца, нито към закрилата на децата на двойката извън брачната криза. Borrás, A., p. 12. Относно Регламент № 1347/2000 вж. по-специално *Gaudemet-Tallon*, H. Le règlement n° 1347/2000 […]“. — Journal de droit international, 2001, p. 381.

дядото или партньорът на родител, който е носител на родителската отговорност). Тези неосветени зони могат да доведат до съмнения, понякога парадоксални, относно съществуването на право на лични отношения за лицата, различни от родителите, в конкретния случай за бабата и дядото.

32. Що се отнася точно до бабата и дядото, това съмнение не е ли смущаващо, ако се замислим, че по принцип и при съблюдаване на висшия интерес на детето личните отношения между бабата и дядото и техните внуци, особено в едно непрекъснато променящо се общество, остават основен източник на стабилност за децата и важен фактор за връзката между поколенията, които безспорно допринасят за изграждането на собствената им идентичност?

3. Принципът за предимство на висшия интерес на детето

33. Не бих могъл да завърша тази част, посветена на общите съображения, без да спомена най-значимия принцип на Регламент № 2201/2003: предимството на висшия интерес на детето.

34. Този принцип е един от принципите, които са част от правния ред на Съюза[14]. В това отношение не само всички държави членки са ратифицирали Конвенцията на Организацията на обединените нации за правата на детето[15], но Съдът също така вече е имал възможност да напомни, че тази конвенция обвързва всяка от държавите членки и че този текст е сред международните актове за защитата на правата на човека, които той има предвид при прилагането на общите принципи на правото на Съюза[16]. От друга страна, член 3, параграф 3 ДЕС гласи, че „Съюзът установява вътрешен пазар“, и след това предвижда, че Съюзът „насърчава […] справедливостта, солидарността между поколенията и защитата на правата на детето“[17].

35. Що се отнася до Регламент № 2201/2003, той се основава на принципа за предимство на висшия интерес на детето и зачитането на неговите права. Всъщност съображение 33 от посочения регламент предвижда, че този регламент в частност желае да гарантира зачитането на основните права на детето, както са предвидени в член 24 от Хартата. Този член признава децата за носители на независими и самостоятелни права, като предвижда, че висшият интерес на детето трябва да има първостепенно значение за държавните органи и частните институции[18]. В това отношение следва да се посочи и член 7 от Хартата относно зачитането на личния и семейния живот.

36. Що се отнася, по-специално, до установените с Регламент № 2201/2003 правила за определяне на компетентността във връзка с родителската отговорност, те са оформени в светлината на посочения принцип, и особено в светлината на критерия на близостта. Ето защо съдилищата по обичайното местопребиваване на детето са най-подходящи, за да решат всеки въпрос относно родителската отговорност и впоследствие относно правото на лични

14 За общ преглед на достиженията на правото на Съюзаq що се отнася до правата на детето, вж. Европейска комисия, DG Justice, EU acquis and policy documents on the rights of the child, december 2015, p. 1—83. Вж. също заключението на генералния адвокат Szpunar по дело Chavez-Vilchez и др. (C-133/15, EU:C:2016:659, т. 42).

15 Конвенция, сключена в Ню Йорк на 20 ноември 1989 г. Член 3, параграф 1 от нея предвижда, че „[в]исшите интереси на детето са първостепенно съображение във всички действия, отнасящи се до децата, независимо дали са предприети от обществени или частни институции за социално подпомагане, от съдилищата, административните или законодателните органи“.

16 Вж. решение от 27 юни 2006 г., Парламент/Съвет (C-540/03, EU:C:2006:429, т. 37 и цитираната съдебна практика).

17 Защитата на правата на детето е важен аспект и на външната политика на Съюза. Вж. член 3, параграф 5 ДЕС.

18 В член 24 от Хартата са изложени три основни принципа на правата на децата: правото да изразяват свободно своето мнение, в зависимост от възрастта и зрелостта им (член 24, параграф 1), правото техният висш интерес да е от първостепенно значение при всички действия, които ги засягат (член 24, параграф 2), и правото да поддържат редовно лични отношения и преки контакти с двамата си родители, освен когато това е против техния интерес (член 24, параграф 3).

отношения[19]. Освен това в интерес на детето Регламент № 2201/2003 позволява, по силата на изключение и при спазването на определени условия, на компетентния съд да може да прехвърли делото на съда на друга държава членка, ако този съд е по-подходящ да разгледа делото[20].

37. Накрая, Съдът възприема предимството на висшия интерес на детето като призма, през която трябва да се разглеждат разпоредбите на правото на Съюза[21]. В практиката си той се позовава на интереса на децата да продължат семейния си живот, защитен и от основното право на зачитане на семейния живот, гарантирано от член 8 от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи[22].

38. Поради това няма никакво съмнение, че принципът за предимство на интереса на детето трябва да е водещ при всяко телеологическо тълкуване на разпоредбите на Регламент № 2201/2003 относно, както в конкретния случай, искане за право на лични отношения от бабата и дядото. Ще се върна към този въпрос по-нататък.

Б. Преюдициалният въпрос

39. С въпроса си запитващата юрисдикция по същество иска да установи дали понятието „право на лични отношения“, посочено в член 1, параграф 2, буква а) и в член 2, точка 10 от Регламент № 2201/2003, следва да се тълкува в смисъл, че то обхваща правото на лични отношения на бабата и дядото с техните внуци.

40. Въпреки че понятието „право на лични отношения“ е посочено изрично в член 1, параграф 2, буква а) и в член 2, точка 10 от Регламент № 2201/2003, тези разпоредби не уточняват недвусмислено дали това право обхваща правото на лични отношения на други лица освен родителите.

41. Ето защо с оглед на тълкуването на тези разпоредби е необходимо да се вземе предвид не само техният текст, но и техният контекст и преследваните от Регламент № 2201/2003 цели.

42. В самото начало следва да се посочи, че що се отнася до понятието за родителска отговорност и целта на Регламент № 2201/2003, в писмените си становища, като се основават по-специално на текста на този регламент, чешкото правителство и Комисията поддържат схващането, че посоченият регламент се прилага за правото на лични отношения на бабата и дядото. Запитващата юрисдикция изглежда споделя това становище в акта за преюдициално запитване[23].

19 Вж. съображение 12 и член 8 от Регламент № 2201/2003.

20 Вж. съображение 13 и член 15 от Регламент № 2201/2003. Следва да се посочи също, че този регламент обръща особено внимание на изслушването на детето. Вж. в това отношение съображение 19, член 41, параграф 2, буква в) и член 42, параграф 2, буква а) от Регламент № 2201/2003.

21 Що се отнася до Регламент № 2201/2003, вж. по-специално решения от 11 юли 2008 г., Rinau (C-195/08 PPU, EU:C:2008:406, т. 48 и 51) и от 2 април 2009 г., A (C-523/07, EU:C:2009:225, т. 61 и 64). Вж. също становището на генералния адвокат Sharpston по дело Rinau (C-195/08 PPU, EU:C:2008:377, т. 20). Вж. също решение от 13 септември 2016 г., Rendón Marín (C-165/14, EU:C:2016:675, т. 66, 81 и 85) и заключението на генералния адвокат Szpunar по дела Rendón Marín и CS (C-165/14 и C-304/14, EU:C:2016:75, т. 174).

22 Европейска конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, подписана в Рим на 4 ноември 1950 г. (наричана по-нататък „ЕКПЧ“).

23 Всъщност в точка 5.3 от акта за преюдициално запитване запитващата юрисдикция посочва, че „[м]акар изводът да не произтича пряко от текста на регламента, […] той може да бъде извлечен от общата структура, съдържание и цел на регламента“.

1. Текстът и структурата на разпоредбите на Регламент № 2201/2003

43. Що се отнася до родителската отговорност, член 1 от Регламент № 2201/2003 уточнява, че той се прилага, независимо от характера на правораздавателния орган, по дела, отнасящи се „до определяне, упражняване, делегиране, ограничаване или лишаване от [нея]“. За да може да определи надлежно приложното поле на Регламент № 2201/2003 [24], за законодателя на Съюза е било важно да уточни понятието за родителска отговорност. Всъщност това понятие не е било определено нито от Брюкселската конвенция от 1998 г. [25], нито от Регламент № 1347/2000. Ето защо законодателят избира еднообразно определение на понятието за родителска отговорност [26]. Това понятие е определено в член 2, точка 7 от Регламент № 2201/2003 като „всички права и задължения, отнасящи се до лицето или имуществото на детето, които са предоставени на физическо или юридическо лице по силата на решение, на закона или по силата на споразумение, имащо еднакъв правен ефект“. Следователно както физическите, така и юридическите лица могат да бъдат носители на родителската отговорност [27]. Освен това понятието за родителска отговорност включва „по-специално“ правото на упражняване на родителски права и правото на лични отношения с детето, което означава, че то може да се раздели на тези два елемента [28]. Поради това по смисъла на Регламент № 2201/2003 както носителите на правото на упражняване на родителски права, така и носителите на правото на лични отношения, посочени от националното право, могат да бъдат квалифицирани като носители на родителската отговорност, която обхваща именно тези две права [29].

44. Що се отнася до правото на лични отношения, съгласно член 2, точка 10 от Регламент № 2201/2003, то е определено като „по-специално правото да се води детето на място, различно от неговото или нейното обичайно пребиваване за ограничен период от време“. Така в това определение се посочва само част от съдържанието на правото на лични отношения, без да се споменават лицата, които могат да бъдат носители на това право [30].

45. От своя страна член 2, точка 8 от Регламент № 2201/2003 определя носителя на родителската отговорност като „всяко лице, което отговаря за детето“ [31].

24 Вж. точка 30 от настоящото заключение.

25 Що се отнася до понятието за родителска отговорност в Брюкселската конвенция от 1998 г., в доклада „Borrás“ се посочва, че това понятие „би трябвало да се уточни от вътрешното право на държавата членка, в която се разглежда въпросът за отговорността“. Ето защо в тази конвенция правата и задълженията на родителите са били определени от националното право.

26 За разлика от Брюкселската конвенция от 1998 г. за прилагането на Регламент № 2201/2003 е било необходимо самостоятелно тълкуване на родителската отговорност, което в крайна сметка е потвърдено с предвиденото в член 2, точка 7 определение на това понятие. Вж. в този смисъл *Pintens*, W. — In: Magnus, U. et Mankowski, P. (eds.), Brussels IIbis Regulation, European Commentaries on Private International Law, Sellier European Law Publishers, 2016, член 1, точка 59 и член 2, точка 19.

27 Съвсем различен е въпросът за определянето на носителя на родителската отговорност. Регламент № 2201/2003 не определя кое лице трябва да бъде носител на родителската отговорност, а препраща към държавите членки, що се отнася до определянето на носителя, по-специално на правото на упражняване на родителски права и на правото на лични отношения. Вж. в този смисъл решение от 5 октомври 2010 г., McB. (C-400/10 PPU, EU:C:2010:582, т. 40—43).

28 Правото на упражняване на родителски права е определено в член 2, точка 9 от Регламент № 2201/2003 като „правата и задълженията за полагане на грижа за личността на детето, и по специално […] правото да се определи мястото на пребиваване на детето“. Относно това понятие вж. решение от 5 октомври 2010 г., McB (C-400/10 PPU, EU:C:2010:582, т.40—43).

29 Вж. в тази връзка *Francq*, S. La responsabilité parentale en droit international privé. Entrée en vigueur du règlement Bruxelles II bis et du code de droit international privé. — Revue trimestrielle de droit familial, 3/2005, p. 691—711. Вж. също, Pintens, W., op.cit., член 2, точка 23. Тези автори приемат впрочем, че дядо или баба, носител на право на лични отношения по отношение на неговия/нейния внук, е носител и на родителска отговорност по смисъла на Регламент № 2201/2003. Следва обаче да се отбележи, че в националното право на някои държави членки само родителите са носители на родителска отговорност, докато третите лица имат само ограничени правомощия, дори да им е предоставено право на лични отношения.

30 В Регламент № 2201/2003 това определение е ограничено единствено ratione temporis („ограничен период от време“), като от това определение не се установява никакво ограничение ratione personae.

31 В това определение се уточнява, че други, различни от родителите, лица могат също да бъдат носители на родителската отговорност. Този термин обхваща не само носителите, придобили родителската отговорност в резултат на връзката родител—дете, на настойничеството и на попечителството и други сходни институти, но и носители, придобили родителската отговорност като партньори на родител, носител на родителската отговорност. Вж. Pintens, W., 2016, op.cit., член 2, точка 22.

46. Смятам, че от прочита на член 2, точки 7, 8 и 10 от Регламент № 2201/2003 се установява, че законодателят на Съюза целенасочено използва широки определения, за да обхване множество хипотези. Това намерение следва от използването на общи формулировки като „всички права и задължения“ или „всяко лице“, както и наречието „по-специално“. В частност използването на това наречие в определението на понятието за право на лични отношения в член 2, точка 10 от Регламент № 2201/2003 според мен показва волята на законодателя на Съюза да избере широко определение на това право.

47. Ето защо, ако, предвид член 2, точки 7 и 8 от Регламент 2201/2003, понятието за родителска отговорност обхваща всяко физическо или юридическо лице с право на лични отношения — като това право също е определено широко в член 2, точка 10 от този регламент — струва ми се, че е ясно, че за целите на този регламент както родителската отговорност (като общо понятие), така и правото на лични отношения (като елемент от това общо понятие) могат да принадлежат на всяко физическо или юридическо лице [32].

48. Несъмнено от определението на понятието за родителска отговорност, съдържащо се в точка 7 на посочения член, е видно, че правото на лични отношения е само елемент от родителската отговорност [33]. В частност, в хипотеза като тази по главното дело, когато съгласно националното право родителската отговорност се упражнява съвместно от родителите, само един родител (в случая бащата) упражнява родителските права по отношение на детето, докато другият родител (в случая майката) разполага обикновено с право на лични отношения. В този контекст, ако трето лице поиска право на лични отношения, с оглед определяне на съдебната компетентност, се поставя въпросът дали Регламент № 2201/2003 обхваща и право на лични отношения, различно от правото, предоставено от националното право на един от двамата родители (в случая майката), и дали в резултат на това упражняването на това право може да бъде поискано и от трети лица като бабата и дядото.

49. За да се отговори на този въпрос, следва да се припомни, че от текста и структурата на разпоредбите на Регламент № 2201/2003 е видно, че волята на законодателя на Съюза е била да обхване възможно най-голям брой условия, позволяващи на детето да поддържа лични отношения не само с родителите си, но и с други членове на семейството или с близки лица [34]. Смятам, че по принцип нищо в разгледаните определения, нито в техния контекст, не противоречи на възможността баба да се позове на правилата на Регламента за определяне на компетентността, за да поиска право на лични отношения.

50. Следва да се провери дали това тълкуване се подкрепя също и от целта на разпоредбите на Регламент № 2201/2003.

2. Телеологически прочит на разпоредбите на Регламент № 2201/2003

51. Тълкуването, отчитащо целта на Регламент № 2201/2003, също потвърждава прилагането на този регламент по отношение на правото на лични отношения на бабата и дядото.

32 В това отношение вж. Pintens, W., op.cit, p. 88: „Since the Brussels IIbis Regulation has a broader scope — third persons can be holders of parental responsibility — there is no reason to exclude rights of access from the scope of the Regulation when the holder is a third person“.

33 Вж. точка 43 от настоящото заключение.

34 Какъвто по-специално е случаят на партньора на родител, носител на родителската отговорност. Всъщност детето може да е установило много близки, здрави и стабилни отношения с партньора на майка си или баща си. Вж. точка 45 от настоящото заключение и бележка под линия 31.

52. Най-напред, бих искал да напомня, че една от целите на Регламент № 2201/2003 е да насърчи взаимното признаване на съдебните решения. Това се установява от съображение 2 от този регламент, в което се посочва, че това взаимно признаване на съдебните решения е „крайъгълен камък за създаването на действително пространство на правосъдие“ [35]. Поради това признаването и изпълнението на решения, постановени в държава членка, „се основава на принципа на взаимно доверие и основанията за непризнаване се ограничават до необходимия минимум“, както се посочва в съображение 21 от Регламент № 2201/2003. Освен това от съображение 2 от този регламент е видно, че правото на лични отношения е приоритет на законодателя на Съюза.

53. Що се отнася, по-нататък, до гарантиране на равенството на всички деца, съображение 5 от Регламент № 2201/2003 гласи, че този регламент обхваща всички решения относно родителската отговорност, включително мерките за защита на детето, независимо от каквато и да е връзка с брачното производство [36]. В това отношение, както се установява при прегледа на член 2, точки 7, 8 и 10, Регламент № 2201/2003 възприема в широк смисъл понятието за носителите на родителската отговорност, което включва не само всяко физическо лице, отговарящо за дете, но и третите лица или юридическите лица като органи за закрила на детето.

54. Накрая, бих искал да напомня, както е видно от точки 35—37 от настоящото заключение, че произтичащите от Регламент № 2201/2003 норми в областта на родителската отговорност, и по-специално правилата за определяне на компетентността, са оформени — и следователно трябва да се тълкуват — не в светлината на интереса на лицето, което иска да му бъде предоставено право на лични отношения, а на висшия интерес на детето и особено в контекста на критерия на близостта [37]. Ето защо телеологическото тълкуване на Регламент № 2201/2003 трябва да се извършва с оглед на предимството на висшия интерес на детето като ръководен принцип, утвърден както в съображенията, така и в разпоредбите му [38].

55. Предвид изложеното, какви изводи биха могли да се направят от изследването на целите на Регламент № 2201/2003?

56. Смятам, че отговорът е вече ясен. Несъмнено не съществуват особени разпоредби, приложими към положение като това по главното дело — на баба или дядо, която/който иска да ѝ/му бъде предоставено право на лични отношения с внука ѝ/му. Според мен обаче не е налице празнота в правото. Всъщност от целите на Регламент № 2201/2003 ясно следва, че с нищо не се оправдава изключването на правото на лични отношения от приложното поле на този регламент, когато лицето, което иска да му бъде предоставено право на лични отношения, е различно от родителите и има правни или фактически семейни връзки с детето, какъвто е конкретният случай. От друга страна, предоставянето на право на лични отношения на лице, различно от родителите, би могло да наруши техните права и задължения (в случая, що се

35 Вж. също съображение 23 от Регламент № 2201/2003; Заключенията на Европейския съвет от Тампере от 15 и 16 октомври 1999 г., точка 34, достъпни на следния интернет адрес: http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_fr.htm, и работен документ на Комисията „Взаимно признаване на решенията в областта на родителската отговорност“, COM(2001) 166 окончателен, стр. 3.

36 Ако Регламент № 2201/2003 се прилага за всички решения във връзка с родителската отговорност, той трябва да обхваща и всички решения относно правото на лични отношения, не само на родителите, но и на трети лица, като „по-специално бабата или дядото“. Вж. в този смисъл Pintens, W., op.cit, член 1, точка 70.

37 Вж. съображение 12 от Регламент № 2201/2003.

38 Вж. точки 73 и 74 от настоящото заключение.

отнася до правото на упражняване на родителските права на бащата и правото на лични отношения на майката). Ето защо, за да се избегнат конфликтни мерки и с оглед висшия интерес на детето, би следвало същата юрисдикция, тази по обичайното местопребиваване на детето, да се произнесе относно правото на лични отношения [39].

57. В този ред на мисли подкрепям довода на Комисията, че ако исканията за право на лични отношения от лица, различни от родителите, трябва да се изключат от приложното поле на Регламент № 2201/2003, съдебната компетентност за разглеждане на тези искания ще се определя от нехармонизирани национални норми. Опасността детето да участва в спор пред юрисдикция, с която не е тясно свързано, и опасността от паралелно протичащи производства, както и от противоречащи си съдебни решения, би нараснала, което ще бъде в противоречие с целта на Регламент № 2201/2003 за установяване на еднакви правила за определяне на компетентността, при спазване в съдебните производства на принципа на близост.

58. Поради това от точки 43—57 от настоящото заключение следва, че тълкуване на разпоредбите на Регламент № 2201/2003, според което посоченият регламент се прилага по отношение на искане за предоставяне на право на лични отношения от баба или дядо, няма да противоречи на преследваната от законодателя на Съюза цел с този регламент.

59. Както ще поясня по-нататък, това тълкуване се подкрепя от историята по изготвяне и приемане на Регламент № 2201/2003.

3. Исторически прочит на разпоредбите на Регламент № 2201/2003

60. Преди да предложа отговор на поставения от запитващата юрисдикция въпрос, ми се струва уместно да разгледам не само Регламент № 2201/2003 от историческа гледна точка, но и предхождащото този регламент законодателство.

а) Подготвителните работи по Регламент № 2201/2003

61. Що се отнася, на първо място, до подготвителните работи, следва да се припомни, както е видно от точки 30 и 43 от настоящото заключение, че по отношение на родителската отговорност приложното поле на Регламент № 1347/2000 — предхождащ Регламент № 2201/2003 — е било ограничено само до споровете между родителите. Това ограничение се е прилагало и за производствата, свързани с правото на лични отношения (право на лични отношения на един от родителите).

62. През 2000 г., предвид значителния брой семейни спорове относно невъзможността на единия от родителите да осигури изпълнение на правото си на лични отношения в друга държава членка, Френската република представя инициатива за приемането на регламент на Съвета относно взаимното изпълнение на съдебни решения, свързани с правото на лични отношения на децата [40]. При разглеждането на тази инициатива Съветът на Съюза стига до

39 Това се налага още повече с оглед на обстоятелството, че стълкновителните норми, които определят приложимото право по отношение на въпросите за родителската отговорност, не са хармонизирани. Следователно, ако юрисдикциите на различни държави членки се произнасят относно родителската отговорност на няколко лица (родителите и бабата и дядото), те ще приложат националните стълкновителни норми. Тези норми обаче може да се характеризират със значителни различия. Решенията относно упражняваната от няколко лица родителска отговорност тогава ще бъдат постановени от различни юрисдикции и по силата на съществено различаващи се закони, макар тези решения да се отнасят по същество до едно-единствено дете. Обратно, възприемането на широк подход по отношение на понятията, указващи приложното поле на Регламент № 2201/2003, позволява известна хармонизация на решенията, поне що се отнася до приложимите закониq и избягва усложненията, произтичащи от липсата на хармонизация на стълкновителните норми.

40 ОВ C 234, 2000 г., стр. 7. Вж. също съображение 4 от Регламент № 2201/2003. Тази инициатива се отнася само до упражняването на правото на лични отношения от един от родителите.

извода, че тя може да се осъществи само паралелно с напредването на работите по разширяване на приложното поле на Регламент № 1347/2000. Така се гарантирало равното третиране на всички деца, за да се вземе предвид социалната действителност, част от която е разнообразието на семейните структури [41].

63. През 2001 г., по време на етапа на изготвяне на предложението на Комисията за регламент относно родителската отговорност, тази институция публикува работен документ, от който очевидно се установява, че тя възнамерява да възприеме много по-широко значение на правото на лични отношения в сравнение с това в Регламент № 1347/2000 [42]. В този работен документ Комисията посочва, че „[т]ъй като Регламент [№ 1347/2000] оставя този въпрос да бъде уреден от националното право, що се отнася до упражняването на правото на лични отношения, се предлага новият текст да стигне по-далече, като например постави изискването всеки бивш член на семейството на детето, като бившия съпруг на един от родителите, да има право на лични отношения или да може да поиска да се ползва от това право“ [43]. В посочения документ Комисията счита също, че някои държави членки биха могли да формулират въпроси по същество, свързани с посочването на лицата, ползващи се от правото на лични отношения, като условия, чието спазване би обусловило признаването на съдебното решение в другите държави членки. Освен това в същия документ тя посочва, че включването на такива въпроси създава реална опасност от уклон към преразглеждане по същество на съдебните решения от държавата членка, в която се иска признаване, в ущърб на самата цел на взаимното признаване. Поради това Комисията стига до извода, че разширяване на механизма на новия правен акт за всички съдебни решения, свързани с родителската отговорност, „независимо от тяхното съдържание, децата, за които се отнася, или лицата, които биха могли да упражняват родителските права или правото на лични отношения“, би позволило по-добре да се изпълни мандатът на Съвета относно този нов акт и да се осъществи първият етап на програмата от мерки за взаимното признаване, чиято цел е да се премахне екзекватурата [44].

64. В писменото си становище Комисията отбелязва, че в работния документ се споменава и проектът на Европейска конвенция за личните отношения относно децата [45]. Тя пояснява, че този проект признава на децата правото да поддържат лични отношения не само с родителите си, но и с други лица, имащи семейни връзки с тях, какъвто е случаят с бабата и дядото [46].

65. Смятам, че от точки 61—63 от настоящото заключение съвсем ясно се установява, че свързаните с Регламент № 2201/2003 подготвителни работи потвърждават волята на законодателя на Съюза да разшири приложното поле на Регламент № 1347/2000, което е било ограничено до споровете между родителите. Тази воля се потвърждава от факта, че в тези работи ясно са били предвидени всички съдебни решения, свързани с родителската отговорност и оттам с правото на лични отношения, независимо от лицата, които могат да го упражняват, и без да се изключват бабата и дядото.

41 Вж. точка 29 от настоящото заключение и COM(2001) 166 окончателен, стр. 1 и 2.

42 COM(2001) 166 окончателен, стр. 1.

43 Пак там, стр. 20.

44 Пак там, стр. 5 и 20. Вж. също Съвет (Правосъдие, Вътрешни работи и Гражданска защита) от 30 ноември и 1 декември 2000 г., стр. 4 и 5, „Програма от мерки за прилагане на принципа на взаимно признаване на решения по граждански и търговски дела“ (ОВ C 12, 2001 г., стр. 1).

45 COM(2001) 166 окончателен, стр. 15, бележка под линия 33. Относно тази конвенция вж. точка 72 от настоящото заключение.

46 В работния документ на Комисията се споменава също така определението на понятието „семейни връзки“ в посочения проект за конвенция. Вж. COM(2001) 166 окончателен, стр. 15, бележка под линия 33.

б) Хагската конвенция от 1996 г.

66. Следва да се посочи, че за разпоредбите на Регламент № 2201/2003 относно компетентността във връзка с родителската отговорност до голяма степен е използвана като образец Хагската конвенция от 19 октомври 1996 г.[47]. Регламент № 2201/2003 е повлиян от принципа на единната компетентност[48], а именно тази на органите на държавата по обичайното пребиваване на детето, прогласен от тази конвенция[49].

67. Член 3 от Хагската конвенция от 1996 г. определя мерките, които влизат в приложното ѝ поле. Тези мерки обхващат по-специално тези относно родителската отговорност и правото на лични отношения[50]. Регламент № 2201/2003, възпроизвежда в член 2, точка 7 основните положения на определението за родителската отговорност, което произтича от Хагската конвенция от 1996 г., но това определение[51], противно на определението на понятието за родителска отговорност в Регламент № 2201/2003, не споменава изрично правото на лични отношения. Това мълчание позволява по принцип да се приеме, че в рамките на тази конвенция носителят на правото на лични отношения не е непременно носител на родителската отговорност[52].

68. Що се отнася до определението на правото на лични отношения, съдържащо се в член 2, точка 10 от Регламент № 2201/2003, то е формулирано по същия начин както определението в Хагската конвенция от 1996 г.[53]. Докладът „Lagarde“ обаче мълчи по въпроса дали исканията за право на лични отношения, подадени от лица, различни от родителите, по-специално бабата и дядото, попадат в приложното поле на Хагската конвенция от 1996 г.

69. В приетите от държавите членки на Хагската конференция по международно частно право последващи указания обаче се посочва, че е широко признато, че за детето е от голямото значение да поддържа лични отношения с други лица, с които го свързват семейни връзки, и се уточнява, че „[н]ито Хагската конвенция от 1980 г., нито Хагската конвенция от 1996 г. ограничават правото на лични отношения до правата, съществуващи между родители и деца“[54].

47 Конвенция за компетентността, приложимото право, признаването, изпълнението и сътрудничеството във връзка с родителската отговорност и мерките за закрила на децата (наричана по-нататък „Хагската конвенция от 1996 г.“), достъпна на следния интернет адрес: https://www.hcch.net/fr/instruments/conventions/full-text/?cid= 70.

48 Съгласно член 8, параграф 2 от Регламент № 2201/2003, параграф 1 се прилага при спазването на условията на членове 9, 10 и 12.

49 Член 8 и сл. Вж. също точки 6, 9 и 34 от настоящото заключение. Относно необходимостта от еднообразно тълкуване на еднаквите понятия от Хагската конвенция от 1996 г. и от Регламент № 2201/2003 вж. заключението на генералния адвокат Kokott по дело A (C-523/07, EU:C:2009:39, т. 24—26).

50 Член 3, букви а) и б) от тази конвенция гласи, че „[м]ерките, посочени в член първи, могат по-специално да се отнасят до: предоставяне, упражняване, лишаване или ограничаване на родителската отговорност, както и нейното делегиране; […] правото на лични отношения, включително правото на отвеждане на детето за определен период на място, различно от обичайното му местопребиваване“.

51 Съгласно член 1, параграф 2 от тази конвенция, „[…] терминът „родителска отговорност“ включва родителска власт или всяка друга аналогична властова връзка, която определя правата, правомощията и отговорностите на родителите, настойниците или другите законни представители по отношение личността или имуществото на детето“. Вж. обяснителен доклад на Paul Lagarde относно Хагската конвенция от 1996 г., достъпен на следния интернет адрес: https://assets.hcch.net/upload/expl34.pdf.

52 Съгласно доклада на Paul Lagarde, op.cit, стр. 542: „Определението [на родителската отговорност] е широко. […] Обикновено тази отговорност се упражнява от родителите, но може да бъде упражнявана изцяло или частично от трети лица при условия, определени в националните законодателства, при смърт, недееспособност, неспособност или недостойнство на родителите или при изоставяне на детето от родителите му“.

53 Относно връзките на Регламент № 2201/2003 с Хагската конвенция от 1996 г. вж. член 61 от този регламент.

54 Contacts transfrontières relatifs aux enfants. Principes généraux et Guide de bonnes pratiques. — Conférence de La Haye de droit international privé, Family Law, 2008, p. 5, и бележка под линия 38. Впрочем следва да се посочи, че се откриват препратки към правото на лични отношения на дядото или бабата в примери 5B и 8A, съдържащи се в Manuel pratique sur le fonctionnement de la Convention de La Haye de 1996 sur la protection des enfants, 2014, p. 64, 65 et 86, достъпен на следния интернет адрес: https://www.hcch.net/fr/instruments/conventions/publications1/?dtid= 3&cid= 70.

70. Като се имат предвид всички тези обстоятелства, и по-специално предимството на висшия интерес на детето като водещ принцип при всяко тълкуване на разпоредбите на Регламент № 2201/2003 във връзка с родителската отговорност, убеден съм, че този регламент се прилага и по отношение на искане за право на лични отношения от баба и дядо.

4. Други международни актове относно личните отношения с деца

71. Широкото тълкуване на правото на лични отношения не е присъщо за Регламент № 2201/2003. Всъщност други международни актове относно личните отношения с деца възприемат разширено понятие за правото на лични отношения.

72. В това отношение бих искал да отбележа, на първо място, че член 5, параграф 1 от Конвенцията относно личните отношения във връзка с децата гласи, че „[п]ри зачитане на висшия интерес на детето личните отношения могат да бъдат установени между детето и различни от родителите лица, имащи семейни връзки с него“ [55]. От своя страна член 2, буква d) от тази конвенция определя „семейните връзки“ като „тесни връзки като тези между дете и неговите баба и дядо или братя и сестри, произтичащи от правна или фактическа семейна връзка“.

73. В това отношение обяснителният доклад към посочената конвенция уточнява, най-напред, че определянето на лицата, освен родителите, с които детето може да поддържа лични отношения, доколкото това не противоречи на неговия висш интерес, е „от първостепенно значение“ [56]. В него се подчертава, по-нататък, че в законодателството на някои държави членки има тенденция към разширяване на кръга на лицата, на които може да се предоставят лични отношения с дете или които могат да поискат такива отношения. В него се напомня, че докато „тези закони предоставят на бабата и дядото правото да поддържат лични отношения с детето, други им предоставят само правото да поискат да поддържат тези лични отношения“ [57]. Накрая, този доклад установява, че съдебната практика по ЕКПЧ признава, че закрилата по член 8 от ЕКПЧ се прилага по отношение на поддържането на лични отношения между баба и дядо и техните внуци [58].

74. Следователно, на второ място, трябва да се напомни, че член 8 от ЕКПЧ признава, че „[в]секи има право на неприкосновеност на личния и семейния си живот“. Както бе посочено в предходната точка, ЕСПЧ приема, че „връзките между бабата и дядото и внуците са сред семейните връзки по смисъла на член 8 от Конвенцията“ [59]. По-специално по дело относно отнемане на родителската отговорност на родителите този съд приема, че „не се оспорва, че въпросите относно отношенията между [баба] и нейните внуци попадат в приложното поле на член 8 от Конвенцията“. Освен това този съд припомня, че „семейният живот по смисъла“ на

55 Конвенция относно личните отношения във връзка с децата, Страсбург, 15 май 2003 г., Съвет на Европа, Série des traités européens, № 192, Страсбург, 15 май 2003 г. Тази конвенция е ратифицирана, що се отнася до държавите членки, само от Чешката република, Република Хърватия, Република Малта и Румъния. Тя обаче запазва значението си, доколкото кодифицира главно практиката на Европейския съд по правата на човека (наричан по-нататък „ЕСПЧ“), с която се тълкува правото на зачитане на личния и семейния живот, прогласено в член 8 от ЕКПЧ, която е задължителна във всички държави членки.

56 Обяснителен доклад на Конвенцията относно личните отношения във връзка с децата, Съвет на Европа, Série des traités européens, № 192, Страсбург, 15.V.2003 г., точки 9 и 34. В този доклад се споменава и Европейската конвенция за признаване и изпълнение на решения за упражняване на родителски права и възстановяване упражняването на родителските права, Съвет на Европа, Série des traités européens № 105, Люксембург, 20 май 1980 г., в която става въпрос за „лицето“, когато се споменава правото на лични отношения.

57 Обяснителен доклад на Конвенцията относно личните отношения във връзка с децата, op.cit., т. 9 и 47. Относно сравнителното законодателство в областта на родителската отговорност вж. *Granet*, F. L'exercice de l'autorité parentale dans les législations européennes. — La documentation française, 2002.

58 Обяснителен доклад на Конвенцията относно личните отношения във връзка с децата, op.cit., т. 9.

59 По дело относно отнемане на правото на лични отношения на дядо и баба поради наказателно преследване срещу техния син, баща на детето, вж. ЕСПЧ, решение от 20 януари 2015 г., Manuello и Nevi с/у Италия (CE:ECHR:2015:0120JUD000010710, § 53 и цитираната съдебна практика).

член 8 обхваща най-малкото отношенията между близки роднини, които могат да играят значителна роля в него, например между бабата и дядото и техните внуци. „Зачитането“ на така разглеждания семеен живот съдържа задължението за държавата да действа по начин, който позволява нормалното развитие на тези отношения“ [60].

75. Смятам, че от точки 43—74 от настоящото заключение безспорно се установява, че буквалният, телеологическият, систематическият и историческият анализ на разпоредбите на Регламент № 2201/2003 подкрепят разбирането, че основанието за определяне на компетентността по член 8 от този регламент се прилага и по отношение на искане за упражняване на право на лични отношения от други лица, различни от родителите, по-специално други членове на семейството като правна или фактическа структура.

76. Ето защо според мен на преюдициалния въпрос следва да се отговори, че понятието за право на лични отношения, посочено в член 1, параграф 2, буква а) и в член 2, точка 10 от Регламент № 2201/2003, трябва да се тълкува в смисъл, че обхваща правото на лични отношения на бабата и дядото с техните внуци.

B. Вместо епилог

77. Както посочих в изложените по-горе разсъждения, не само от текста, от целите и от структурата, но и от замисъла на Регламент № 2201/2003 е видно, че този регламент се прилага по отношение на искане за право на лични отношения от бабата и дядото.

78. От моя анализ се установява също, че Регламент № 2201/2003 не изключва от понятието за право на лични отношения други лица, освен родителите, които обаче имат правни или фактически семейни връзки с детето (по-специално сестри или братя или бивш съпруг или бивш партньор на родител). Всъщност, като се имат предвид постоянните изменения в обществото и съществуването на нови форми на семейни структури, лицата, за които е възможно да се отнася упражняването на правото на лични отношения по смисъла на Регламент № 2201/2003, биха могли да са многобройни [61]. Случаят на бившия партньор на родителя, носител на родителска отговорност, и оттам на родителите на този бивш партньор — считани от детето за баба и дядо –– или също случаят на леля или чичо, натоварени да се грижат за детето при временното отсъствие на единия или на двамата родители, са само няколко примера, които Съдът евентуално би могъл да срещне при тълкуването на посочения регламент [62].

79. Вярно е, че Регламент № 2201/2003 се отнася единствено до нормите относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения именно във връзка с родителската отговорност. Поради това на този етап на развитие на правото на Съюза въпросът на кои лица ще бъде предоставено право на лични отношения, попада в обхвата на националното право. Ето защо още по-важно е да съществува единно и еднообразно основание за определяне на компетентността, а именно компетентността на органите на държавата членка по обичайното местопребиваване на детето, за да се осигури признаването и изпълнението на съдебните решения, постановени в различните държави членки.

60 ЕСПЧ, решения от 13 юли 2000 г., Scozzari и Giunta с/у Италия (CE:ECHR:2000:0713JUD003922198, § 221) и от 13 юни 1979 г., Marckx с/у Белгия (CE:ECHR:1979:0613JUD000683374, § 45).

61 Вж. точка 29 от настоящото заключение.

62 Вж. точки 31, 32, 49, 64, 69 и 75 от настоящото заключение.

V. Заключение

80. Предвид всички изложени съображения предлагам Съдът да отговори на преюдициалния въпрос, поставен от българския Върховен касационен съд, както следва:

„Понятието „право на лични отношения“, посочено в член 1, параграф 2, буква а) и в член 2, точка 10 от Регламент (ЕО) № 2201/2003 на Съвета от 27 ноември 2003 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по брачни дела и делата, свързани с родителската отговорност, с който се отменя Регламент (ЕО) № 1347/2000, трябва да се тълкува в смисъл, че обхваща правото на лични отношения на бабата и дядото с техните внуци“.